

УДК 334

Алла М. Безус

Київський національний торговельно-економічний університет

Катерина В. Шафранова

Житомирський економіко-гуманітарний інститут вищого навчального закладу

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті визначено, що ефективність діяльності малих підприємств значною мірою залежить від економічного середовища їх функціонування, тобто від комплексу правових, економічних, інституціональних, фінансових та організаційних заходів, здійснюваних органами державної влади на місцях, асоціаціями підприємців, суб'єктами соціального партнерства з метою стимулювання підприємницької ініціативи сільського населення. Встановлено, що одним з основних дестабілізуючих факторів розвитку малих підприємств є неефективна фінансово-кредитна політика щодо їх підтримки, особливо підприємців-початківців. Зроблено висновок про необхідність розвитку банківських установ, в компетенцію яких входило б пільгове кредитування економічно обґрунтованих бізнес-планів малих підприємств, цільове фінансування територіальних програм розвитку підприємництва в пріоритетних галузях територіальної економіки, здійснення лізингових операцій, що значною мірою зняло б напругу в матеріально-технічному забезпеченні суб'єктів малого підприємництва, які функціонують у сфері виробничого бізнесу.

Ключові слова: *мале підприємництво, розвиток малого бізнесу, підприємства малого бізнесу, конкурентне середовище, ринкова економіка, трансформаційні процеси, фінансово-кредитна політика.*

Алла Н. Безус

Київський національний торговельно-економічний університет

Катерина В. Шафранова

Житомирський економіко-гуманітарний інститут вищого навчального закладу

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

В статье определено, что эффективность деятельности малых предприятий в значительной степени зависит от экономической среды их функционирования, т.е. от комплекса правовых, экономических, институциональных, финансовых и организационных мероприятий, осуществляемых органами государственной власти на местах, ассоциациями предпринимателей, субъектами социального партнерства с целью стимулирования предпринимательской инициативы сельского населения. Установлено, что одним из основных дестабилизирующих факторов развития малых предприятий является неэффективная финансово-кредитная политика по их поддержке, особенно предпринимателей. Сделан вывод о необходимости развития банковских учреждений, в компетенцию которых входило бы льготное кредитование экономически обоснованных бизнес-планов малых предприятий, целевое финансирование территориальных программ развития предпринимательства в приоритетных отраслях территориальной экономики, осуществления лизинговых операций, в значительной мере сняло бы напряжение в материально-техническом обеспечении субъектов малого предпринимательства, функционирующих в сфере производственного бизнеса.

Ключевые слова: *малое предпринимательство, развитие малого бизнеса, предприятия малого бизнеса, конкурентная среда, рыночная экономика, трансформационные процессы, финансово-кредитная политика.*

Alla M. Bezus

Kyiv National University of Trade and Economics

Katerina V. Shafranova

Zhytomyr Institute for Economics and Humanities «Open International University of Human Development «Ukraine»

SMALL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article stipulates that the performance of small enterprises is largely dependent on economic environment of their operations, under which is meant a set of legal, economic, institutional, financial and organizational measures taken by local government authorities, business associations, subjects of social partnership in order to foster entrepreneurship in rural areas. In addition, it was found that one of the main destabilizing factors in the development of small enterprises are inefficient financial and credit policies for their support, namely for start-ups. In this regard, it is concluded there is the need for the banks able to do concessional lending under economically sound business plans for small businesses, targeted funding of regional business development programs in the priority sectors of territorial economy, realization of leasing operations, which would greatly relieve tension in the logistics of small businesses operating in manufacturing business.

Keywords: *small enterprises; the development of small business; small businesses; competitive environment; market economy; transformational processes; financial and credit policies.*

Актуальність теми дослідження В сучасних умовах господарювання розвиток малого підприємництва в Україні мав би бути одним із пріоритетних напрямів регіональної політики як окремих регіонів, так і країни в цілому, оскільки пов'язаний з вирішенням низки питань не тільки економічного, але й соціального характеру. Саме тому активізація малого підприємництва та зростання масштабів і ефективності функціонування підприємницького сектору є одним з головних чинників позитивних структурних змін та модернізації національного господарства, становлення нових ресурсів економічного пожвавлення, підвищення якості життя населення. Крім того, розвиток малого підприємництва також веде до загальної інституційної перебудови суспільства на основі поширення економічної свободи та становлення «середнього класу» як підґрунтя соціальної стабільності.

Необхідно зазначити, що мале підприємництво є невід'ємним сектором ринкової економіки, який має регіональну орієнтацію. Відтак, результативність функціонування малих підприємств значною мірою залежить від їх підтримки як на державному, так і регіональному рівнях. В сучасних умовах регіоналізації економічних процесів, подальший розвиток малого підприємництва потребує глибокого дослідження його системоутворюючих факторів, територіальних особливостей, формування і здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Формування економіки ринкового типу у вітчизняних умовах об'єктивно вимагає становлення малого підприємництва як повноцінного суб'єкта ринку, зміцнення його позицій в умовах конкурентного середовища. З розвитком даного сектора економіки пов'язується можливість розв'язання низки важливих проблем загальнодержавного та регіонального значення: забезпечення зайнятості населення, подолання бідності, підвищення рівня ділової активності населення, зміцнення економічного потенціалу регіонів, сприяння розвитку конкуренції у підприємницькому середовищі. Потреба у створенні ефективної системи функціонування та розвитку малого підприємництва та вдосконалення існуючої законодавчої бази, що регулює підприємницьку діяльність,

зумовлена роллю цього сектора економіки в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування та розвитку малого підприємництва, визначення його ролі в економічному розвитку країни та регіонів зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як К.О. Ващенко, З.С. Варналій, Л.І. Вороніна, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, В.І. Кредісов, Г.М. Рижакова, М.П. Бутко, Е.М. Лібанова, З.В. Герасимчук та ін. У працях цих науковців розглянуто процес становлення малого бізнесу в Україні та особливості його розвитку в умовах посилення глобалізаційних тенденцій. Визначені основні причини гальмування розвитку малого підприємництва та перспективи його розвитку на регіональному і державному рівнях. Проте незважаючи на значну кількість досліджень щодо діяльності підприємницьких структур, визначення тенденцій розвитку малих підприємств України та окремих регіонів, усвідомлення їхніх конкурентних переваг та проблем розвитку і надалі залишаються нагальними та актуальними, а також потребують подальшого дослідження.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування В умовах системних структурних перетворень національної економіки підприємницький сектор виконує свою провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Реальний стан цього сектора говорить про те, що підприємництво в Україні починаючи з 1991 року постійно розвивається. У державі, в умовах лібералізації ринкових відносин, створені сучасні передумови для його розвитку. Законодавством України не передбачено обмежень підприємництва певними видами економічної діяльності, обрання організаційно-правових форм його функціонування як юридичними, так і фізичними особами, котрі пройшли державну реєстрацію [13].

Трансформація соціально-економічних відносин пов'язана з розвитком ринкової економіки, вона призвела до появи нових суб'єктів господарювання, у тому числі й такої важливої складової ринкової економіки як мале підприємництво. Не дивлячись на складні економічні умови та нестабільність політико-правового середовища, українське суспільство усвідомило необхідність розвитку малого бізнесу. Без створення економічних, соціальних, політичних, правових та інших засад для вільного підприємництва в посткризових умовах жодна країна не зможе приєднатися до світового економічного простору як рівноправний суб'єкт світових економічних зв'язків. Це зумовлює необхідність вивчення фундаментальних теоретичних, методичних і методологічних аспектів формування інституту цивілізованого підприємництва з урахуванням якісних та кількісних параметрів його розвитку [4].

До загальних організаційно-економічних причин інтенсивного формування й розвитку малого підприємництва можна віднести:

1. Суттєві організаційно-технологічні зміни, що призвели до нового співвідношення між великомасштабним і малим виробництвом, зокрема диверсифікація й модернізація великого виробництва, реструктуризація, приватизація, зміни у структурі зайнятості, сприяли зростанню малого підприємництва.

2. Динамізм ринкового середовища, розвиток глобальних ринків, інформаційних систем призводить до нової схеми розподілу праці. Переваги малих організаційних форм дозволяють швидше використовувати вільні місця на ринку, до яких не виявляють інтерес великі корпорації.

3. Підсилення конкуренції між суб'єктами господарювання, що дозволило малому підприємству повною мірою визначити свої переваги [10, с. 115].

Досліджуючи економічну сутність малого бізнесу в умовах трансформації, можна помітити, що практично повсюдно проходять отождоження підприємництва з малим

бізнесом, широке використання у вітчизняній науці та практиці терміну «мале підприємництво» [7].

Економічну сутність малого підприємництва доцільно розглядати у єдності наступних двох аспектів:

- по-перше, розкриття економічної сутності малого підприємництва повинно охоплювати його загальні, типові риси, що характеризують його належність до підприємницької діяльності;
- по-друге, мале підприємництво слід аналізувати як специфічний, особливий підвид підприємництва.

Для більш глибокого з'ясування загальновидових ознак малого підприємництва доцільно використовувати підхід, що є загальноновизнаним в економічній літературі. Він означає аналіз цього явища в єдності трьох основних аспектів підприємництва [6]:

- як економічну категорію з властивими їй суб'єктами і об'єктами підприємницької діяльності;
- як метод господарювання з притаманними йому рисами;
- як особливий тип економічного мислення.

Як економічну категорію ми розуміємо мале підприємництво як особливий підвид підприємництва, що полягає у створенні і практичній реалізації нового економічного процесу або здійсненні особливого внеску у вже існуючий економічний процес, пов'язаний із підприємницькою діяльністю громадян – фізичних осіб та з функціонуванням малих підприємницьких структур різних форм власності та організаційно-правових форм з метою отримання прибутку за умови особистої зацікавленості суб'єкта підприємництва в ній і необхідності задоволення при цьому певних потреб суспільства [7].

Об'єктами малого підприємництва виступають малі за кількісними класифікаційними параметрами підприємства, в межах яких здійснюється найефективніша комбінація факторів виробництва з метою максимізації прибутку. Саме нові способи комбінації економічних ресурсів відрізняють підприємця від звичайного господарюючого суб'єкта.

Як метод господарювання мале підприємництво характеризується такими визначальними рисами [6]:

- економічною відособленістю, незалежністю господарюючих суб'єктів у виборі напрямів і методів діяльності, але з обов'язковим урахуванням кон'юнктури ринку та в межах правових норм;
- відповідальність за прийняття рішень, їх наслідки та пов'язаний з цим ризик. При будь-яких найбільш вивірених розрахунках невизначеність і ризик мають місце в підприємницькій діяльності;
- орієнтацією на досягнення комерційного успіху, прагнення максимізувати прибуток, самореалізацію за рахунок втілення своїх знань, навичок, умінь та сміливих ідей. Разом з тим, задовольняючи свої, суто особисті, інтереси отримання високого доходу, підприємець сприяє і досягненню суспільного ефекту.

Як особливий тип економічного мислення мале підприємництво характеризується сукупністю оригінальних поглядів та підходів до прийняття рішень, які реалізуються у практичній діяльності [8, с. 39].

Специфічними ознаками малого підприємництва слід вважати, насамперед, його кількісні та якісні класифікаційні параметри, які розрізняються в залежності від національних особливостей країн. Крім вищезазначених кількісних ознак (кількість працюючих, обсяг річного обороту), визначених чинним законодавством, до кількісних параметрів також відносять частку продажу на ринку, обсяг власного капіталу, обсяг

основних та оборотних засобів, кількість виробленої продукції, низькі управлінські витрати на одиницю продукції [5].

Мале підприємництво, як специфічний підвид підприємницької діяльності, має також якісні особливості, які найкраще проявляються у притаманних йому перевагах і недоліках. Найсуттєвіші переваги цього підвиду підприємництва можна систематизувати у такому вигляді [6]:

- 1) економіко-виробничі (гнучкість, динамізм, сприйнятливість до нововведень, швидке насичення ринку, пристосування до мінливості технологій, компактність управлінської команди і багатофункціональність менеджерів, відсутність громіздких управлінських структур, простота інформаційних зв'язків та неформальний характер планування і контролю; невеликий обсяг використання фінансових ресурсів та висока оборотність капіталу; спрощена система збуту);
- 2) інституціональні (відкритість доступу та легкість входження до цього сегменту підприємництва);
- 3) соціально-економічні (забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями);
- 4) соціально-психологічні (подолання відчуження від засобів виробництва та кінцеві результати виробничої діяльності, мотивація до праці, єдність права власності і безпосереднього управління підприємством).

Між тим, поряд із властивими перевагами малому підприємству притаманні й певні недоліки, як от [8, с. 39; 11, с. 107]:

- хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою часткою власного капіталу і необхідністю залучення позичкових коштів;
- обмеженість масштабів використовуваних засобів виробництва, зокрема неадекватність технічного оснащення і забезпечення сировиною, порівняно з великими підприємствами;
- надчутливість до коливань економічної кон'юнктури та політичної ситуації, великий ступінь залежності від системи підтримки малого підприємництва;
- значна залежність від окремих великих замовників;
- слабе сегментування власної долі ринку й недостатньо міцні позиції на ньому;
- високий ризик та схильність до банкрутства.

Аналіз функцій малого бізнесу в ринковій економіці показує наступне. Мале підприємство більш оперативно реагує на зміну ринкової кон'юнктури, надаючи ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця риса малого бізнесу набуває в сучасних умовах особливої значущості з огляду на процеси швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення науково-технічного прогресу, зростання номенклатури вироблених товарів і послуг.

Крім того, малий бізнес мобілізує значні фінансові й виробничі ресурси населення (у тому числі трудові й сировинні), які за його відсутності не були б використані. Про можливість малого бізнесу в даному відношенні можна судити по досвіду промислово розвинених країн, в економіці яких йому за низькою показників належить помітне, а часом і провідне місце: на малий бізнес тут припадає до 90% всіх підприємств і до 50% валового національного продукту [7].

Істотний внесок вносить малий бізнес і у формування цивілізованого конкурентного середовища, що має першорядне значення для залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країн [3]. Малий бізнес є антимонопольним за самою своєю природою, що проявляється в різних аспектах його функціонування. З одного боку, завдяки численній кількості його складових елементів та їх високому динамізму малі

суб'єкти підприємництва у меншій мірі піддається монополізації, ніж великі підприємства. З іншого боку, при вузькій спеціалізації і використанні новітньої техніки мале підприємство виступає як серйозний конкурент, що підриває монополні позиції великих корпорацій.

Важливою є роль малого бізнесу у здійсненні прориву по ряду найважливіших напрямів науково-технічного прогресу, насамперед, у галузі електроніки, кібернетики та інформатики. Успіхи малого бізнесу пояснюються низкою переваг перед великим на ринку інновацій: малі фірми стоять ближче до кінцевого споживача; мають, в силу своїх малих розмірів можливість швидко перебудувати свою виробничу програму, максимально враховуючи нові потреби в спеціалізованих та індивідуальних послугах. Характерна особливість малого бізнесу – висока частка витрат на НДДКР.

Результативність НДДКР в малому бізнесі обумовлена високою часткою витрат на дослідження, вузькою науковою спеціалізацією (концентрація зусиль на розробці одного-двох продуктів, що випали з тих чи інших причин з кола інтересів великих фірм), переважна орієнтація на розробку нових видів продукції, а не технологічних процесів [7].

Альтернативу великим корпоративним системам формують ризикові підприємства, тобто самостійні дрібні фірми, створювані з метою розробки та освоєння нововведень, які найчастіше виступають першопрохідцями в нових наукомістких галузях. Великі компанії часто рухаються у напрямках, розвіданих і запропонованих дрібними фірмами, поглинаючи їх, диверсифікуючи свою діяльність, використовуючи наукові та технічні розробки невеликих підприємств. Тому потужні корпорації частково фінансують малий бізнес і надають йому інші види підтримки (техдокументація, доступ до обмеженого кола патентів тощо).

Роль малого бізнесу в прискоренні НТП отримала визнання як в діяльності найбільших корпорацій, так і урядів розвинених країн. Ця роль підкреслена підвищеною увагою урядів і конкретними заходами з підтримки малого бізнесу – пільгове фінансування, пільгове оподаткування, виділення значних коштів на створення «технопарків».

Помітний внесок малого бізнесу і у вирішення проблеми зайнятості. По-перше, малий бізнес не тільки створює, прямо і побічно ініціює появу додаткових робочих місць, а й розширює поле ділової активності, залучаючи в трудову діяльність тих громадян, які не володіють високою конкурентоспроможністю на ринку праці. Більш «гнучкі» умови праці, включаючи особливі режими робочого часу, на малих підприємствах роблять їх привабливими для працівників. Набір нестандартних форм зайнятості різноманітний і може включати: неповну зайнятість; понаднормову зайнятість; тимчасову зайнятість на основі трудових договорів, розрахованих на певний термін; випадкову зайнятість, виступаючи способом отримання додаткового заробітку при недостатніх трудових доходах або низькій оплаті праці на основній роботі; зайнятість на основі договорів цивільно-правового характеру; зайнятість в компаніях, що здійснюють лізинг персоналу; вторинну зайнятість, що характеризується наявністю постійного додаткового (другого і т.д.) місця роботи; неформальну зайнятість.

По-друге, оперативно реагуючи на зміну ринкової кон'юнктури, малі підприємства стають учасниками інвестиційного процесу, сприяють якісному поліпшенню робочої сили, формують робочі місця на базі нових технологій.

Наприклад, галузі, специфіка яких передбачає більш масштабну участь малих підприємств у виробничих процесах або наукових розробках (насамперед, наукомісткі галузі з диверсифікованим виробництвом – точне машинобудування, радіоелектроніка, приладобудування, а також мікробіологічна і медична промисловість), вимагають використання праці висококваліфікованої робочої сили, в тому числі дослідників і

науковців, що надзвичайно важливо для збереження і розвитку накопиченого інтелектуального потенціалу країни.

У традиційних же галузях є широкі можливості створення дешевих робочих місць для відносно малокваліфікованої робочої сили. Це, перш за все, деревообробна, поліграфічна харчова та переробна промисловість, промисловість будівельних матеріалів [7].

Слід зазначити, нарешті, роль малого бізнесу в пом'якшенні соціальної напруги, оскільки саме мале підприємництво є фундаментальною основою формування «середнього класу», а, значить пом'якшення притаманних ринковій економіці тенденцій соціальної диференціації (стратифікації суспільства).

Всі ці властивості малого підприємництва роблять його розвиток істотним чинником сталого соціально-економічного розвитку і складовою частиною реформування економіки тієї чи іншої країни: створення регульованого, соціально орієнтованого ринкового механізму, подолання нинішнього падіння виробництва, стабілізації економіки та забезпечення передумов для швидкого і стійкого економічного підйому. Потрібно пам'ятати, що це можливо лише в умовах існування малого підприємництва в органічній єдності із середнім і великим підприємництвом в умовах проведення активної політики державного сприяння.

Таким чином, сектор малого підприємництва є невід'ємною частиною соціально-економічної системи країни, оскільки забезпечує відносну стабільність ринкових відносин, завдяки своїй гнучкості демонструє оперативне реагування на постійно мінливі умови зовнішнього середовища. Малий бізнес відіграє важливу роль у збільшенні чисельності робочих місць і вирішенні проблем зайнятості населення, тим самим, пом'якшуючи негативні наслідки (структурне та фрикційне безробіття) науково-технічного прогресу та коливань на ринку праці.

Однією з найгостріших проблем становлення і розвитку малого підприємництва є забезпечення його достатніми фінансовими ресурсами. Здійснювати необхідну підтримку, держава може за допомогою цілої низки фінансових важелів до яких відносяться податки, політика ціноутворення, бюджетні витрати, кредитно-грошове регулювання. Специфікою використання фінансових важелів є можливість непрямого впливу, коли переважає мотив вигідності. Таким чином держава не обмежує свободу вибору підприємця, не втручається в ринкові механізми, а намагається зацікавити підприємців до прийняття певних рішень, зорієнтувати прогностичну діяльність. Проте на даний час, фінансово-кредитні інструменти використовуються неефективно, про що свідчить незбалансована податкова політика, обмеженість фінансових ресурсів, а також доступу до них тощо.

Мале підприємництво характеризується відсутністю достатніх фінансових ресурсів, чому сприяє ціла низка причин: недостатній рівень отриманого прибутку, відсутність знань та вмінь проводити амортизаційні відрахування, недостатній рівень власних заощаджень та сформованих фондів. Все це зумовлює необхідність розвитку широкої мережі фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва. Особливо актуальним є питання щодо кредитування малих підприємств у сільській місцевості, переважна більшість яких обмежена в можливостях кредитування, характеризується низькою конкурентоздатністю та недостатнім рівнем кваліфікації для отримання кредиту. Не кожне мале підприємство спроможне сплачувати досить високі процентні ставки. Комерційні банки, у свою чергу, не поспішають розвивати відносини з малими підприємствами через підвищений ризик неповернення кредитів [2, с. 27]. Серйозним бар'єром на шляху ефективної взаємодії банківської системи з підприємницькими структурами є домінування короткотермінових кредитів, адже термін їх повернення здебільшого становить один рік. Такі стислі строки повернення кредиту гальмують

перспективні інвестиції в малий бізнес. Якщо за короткостроковими кредитами потреба покривається приблизно на 50%, то за довгостроковими лише – лише на 2% [10, с. 117].

Серйозний конфлікт інтересів комерційних банків, як постачальників кредитних ресурсів, і малого бізнесу, як потенційного їх споживача, виникає на ґрунті високих процентних ставок. На сьогоднішній день комерційні банки надають кредити юридичним і фізичним особам 28-29% у гривні [7]. Ще більш жорсткими є умови кредитування з боку кредитних спілок, які надають кредити під 30-36% річних, до того ж у незначних обсягах. Таким чином, висока вартість кредитування робить банківські ресурси для малих підприємців не вигідними. Серйозною проблемою для більшості малих підприємств є низьке забезпечення кредиту, тобто відсутність застави. Аналіз показує, що переважна більшість малих підприємств не володіє достатньо ліквідним майном для застави. Тому в окремих випадках банки змушені зменшувати покриття кредиту до 50-70% від вартості майнового забезпечення, підстраховуючи себе жорсткими умовами погашення. Крім економічних чинників, не останню роль відіграють організаційні фактори – складність здійснення з боку банків контролю за позичальниками, оскільки значна частина з них функціонує в «тіньовій» економіці і часто веде подвійну бухгалтерію. Недостатнім є професійно-кваліфікаційний рівень багатьох підприємців, що ускладнює розробку бізнес-плану, техніко-економічне обґрунтування проекту тощо.

У свою чергу, для суб'єктів малого підприємництва в Україні головними недоліками кредитів як джерела фінансування є банківська бюрократія, тривалий термін ухвалення рішення про надання кредитів, їх коротко - та середньостроковий характер, нестача інформації про кредитні ресурси, вимоги щодо розкриття інформації [1, с. 22].

Із цього стає очевидним, що державна фінансова підтримка створення та розвитку малих підприємств ще недостатньо ефективна. Її вдосконалення вимагає вирішення трьох ключових проблем [10]:

- створення розгалуженої мережі малих кооперативних банків, які спеціалізуються на кредитуванні малих підприємств;
- розширення бази кредитування малих підприємницьких структур та зниження процентних ставок за кредитами;
- активізація співпраці з іноземними фінансовими інститутами, що функціонують у сфері малого бізнесу.

Необхідність формування розгалуженої мережі невеликих кооперативних банків зумовлена тим, що великі банківські установи не приділяють уваги малим підприємствам. В основному, це пов'язано зі значними втратами часу на оформлення кредиту, великим кредитним ризиком та неспроможністю більшості малих підприємств нести фінансове навантаження щодо сплати відсотків за кредитами. Із цього слідує висновок про стимулювання розвитку малих банків, які зорієнтовані, насамперед, на кредитування та обслуговування малого бізнесу, суб'єкти якого, в свою чергу, повинні бути надійними і платоспроможними. Їх відсутність є чи не головною причиною зниженої уваги до кредитування фізичних осіб підприємців, які сьогодні формують ядро малого бізнесу на селі. Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, в разі менший від обсягу кредитів, наданих суб'єктам господарювання.

Другою, не менш важливою проблемою є державна політика оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Відомо, що податки – один із найважливіших важелів державного регулювання економіки. Через податкову політику держава може стимулювати або обмежувати обсяги національного виробництва, ступінь ділової активності, включаючи і такий сегмент економіки як мале підприємництво.

Об'єктивний аналіз основних тенденцій в розвитку малого підприємництва показує, що за останній період часу податковій політиці держави взагалі й оподаткуванню

малого підприємництва зокрема приділяється значна увага. Свідченням цього є прийняття Податкового кодексу України, який має значний вплив на правове поле діяльності малого підприємництва. Прийняття цього важливого нормативно-правового акту мало б значною мірою структурувало інтереси держави і суб'єктів.

Проте внаслідок необґрунтованої податкової реформи фіскальне навантаження на мале підприємництво зросло, відносини з фіскальними органами залишились не врегульованими [9, с. 37].

Використання податків на цілі розвитку виробничої і соціальної інфраструктури є вигідним для підприємців, оскільки знижуються їх трансакційні витрати, економляться кошти на ремонт техніки і обладнання, зменшуються витрати палива і сировини. Це означає, що сплачені податки повертаються до підприємців кращими дорогами, надійним зв'язком, новими технологіями, які ведуть до економії ресурсів. Аналогічно розвиток соціальної інфраструктури сприяє підвищенню професійно-кваліфікаційного та освітнього рівня, зміцненню здоров'я працівників, поліпшенню умов праці. На цьому тлі реалізується стимулююча функція податків і гармонізуються інтереси їх платників та держави. Тобто система оподаткування малого бізнесу, поряд з позитивним зарядом, акумулює в собі ряд недоліків, які вимагають законодавчого врегулювання [10].

Зважаючи на те, що малий бізнес в Україні виконує радше соціальну функцію «самозайнятості», вкрай важливим є забезпечення диференційованого підходу до оподаткування малих суб'єктів господарювання. Прикладом цього є депресивні регіони, де склалася гостра напруга в сфері зайнятості, поширеною формою стало сімейне безробіття, а масовим явищем – бідність сільського населення. В цих умовах чи не єдиним виходом з ситуації є розвиток малого підприємництва. З огляду на це, вкрай важливим є встановлення на визначений часовий лаг нульового рівня оподаткування. Особливо це стосується тих малих підприємств, які розпочинають свою діяльність і функціонують у пріоритетних галузях територіальної економіки. Тривалість тимчасового лагу може визначатися такими критеріями: вид господарської діяльності; галузь економіки, де функціонує мале підприємство; територія (природно-економічні зони); обсяги виробництва; кількість новостворених робочих місць; величина оплати праці; рівень рентабельності виробництва. Здійснення диференційованої політики щодо оподаткування малого підприємництва в сукупності з активною фінансовою підтримкою з боку держави сьогодні чи не єдиний вихід із складної ситуації, в якій опинилося село [10].

Помітну роль у кредитуванні малого бізнесу відіграють небанківські фінансові інститути. В їх структурі особливо важливу роль відіграють кредитні спілки, як один з динамічних важелів підтримки та економічної самоорганізації дрібних підприємців. Сьогодні цей сектор, після пікового розвитку 2005-2008 років, дещо зменшив динаміку кредитування, тому відсутнього впливу свого функціонування на розвиток підприємництва не здійснює [12, с. 59]. А між тим в Україні в 20-30-х роках минулого століття нагромаджено значний позитивний досвід роботи селянських кредитних спілок, важливість використання якого не втратила своєї актуальності і сьогодні.

Необхідним елементом небанківського фінансового сектора в Україні має стати надання лізингових послуг. У країнах з розвинутою ринковою економікою частка операцій лізингу становить сьогодні 30% від усіх інвестицій в основний капітал. На регіональному рівні управління активно слід розвивати спеціалізовані неприбуткові мікрокредитні організації, основною функцією яких повинно стати мікрокредитування та надання фінансової підтримки малому бізнесу. Такі небанківські фінансові інститути позитивно зарекомендували себе в багатьох країнах Латинської Америки та Карибського басейну.

Формування небанківських установ на регіональному рівні повинно мати якісне організаційне забезпечення, яке передбачає взаємодію органів місцевого самоврядування, фінансово-кредитних установ та суб'єктів підприємництва. Зважаючи на те, що більшість підприємств малого бізнесу є платниками єдиного податку, який є одним з основних джерел наповнення місцевих бюджетів, саме органи місцевого самоврядування повинні виступити координатором організування взаємовідносин [10].

Таким чином, створення ефективної системи підтримки малого підприємництва, що включає тісну взаємодію банківських установ та небанківського фінансового сектора, кредитних спілок, страхових фондів, лізингу, венчурних компаній створює підґрунтя для здійснення гнучкої кредитної політики, ефективного фінансування малого підприємництва. Вирішення окресленого кола проблем, зв'язаних із фінансово-кредитною підтримкою малих підприємств, дозволить суттєво підняти роль цього важливого сегмента економіки в поглибленні ринкових відносин на селі.

Висновки та перспективи подальших досліджень Колосальний ефект від використання малого бізнесу в модернізації регіональної економіки за кордоном відзначений вже давно. Феномену його впливу на економічні, політичні, соціальні й технологічні перетворення в регіонах, а також здатності стабілізувати процеси регіонального розвитку, що відбуваються в цих сферах, постійно приділяється пильна увага. Це обумовлено тим, що малий бізнес пом'якшує наслідки структурних змін в економіці, швидко адаптується до вимог ринку, здійснює істотний внесок у територіально-виробничий розвиток, має здатність до генерації й використання технічних і організаційних нововведень. Органічно пов'язаний з великим бізнесом, він є основою стійкого розвитку регіону й підвищення конкурентоспроможності його економіки.

Сутнісна специфіка малого бізнесу диктує необхідність його ефективної загальнодержавної й регіональної підтримки, здатної елімінувати негативний вплив факторів зовнішнього середовища. В тих країнах, де підтримці малого бізнесу приділяється пильна увага, вона зіграла свою значиму роль. Так, у Франції, Великобританії, Бельгії, Німеччині, Канаді, Іспанії він сприяв створенню середнього класу, в Ізраїлі й США - подоланню рецесії, у Мексиці, Канаді, Сінгапурі, Японії – створенню нових ринків, у Китаї, Польщі, Чехії, Угорщині, Словаччині – послідовному проведенню реформ.

Отже, жодна держава не може розвивати свою економічну систему без становлення сфери приватного бізнесу, при цьому роль малого бізнесу тут є визначальною. Однак рівень розвитку малого підприємництва в Україні кардинально відстає від багатьох провідних країн світу (згідно статичного спостереження кількість малих підприємств бізнесу нашої держави значно менша ніж за кордоном). Однією із причин недостатнього ефективного проведення загальнодержавної й регіональної підтримки малого бізнесу є крайня неоднорідність України в економічному й соціально-політичному відношенні.

Література

1. Балакірева О.М. Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення / Балакірева О.М., Ноур А.М. // Економіка і прогнозування. - 2015.- № 2.- С. 7-24.
2. Батковський В.А. Проблеми кредитування малого підприємництва / В.А. Батковський // Вісник НБУ. – 2015. – Квітень. – С. 28-33.
3. Безус П.І. Стратегія інноваційного розвитку сучасного підприємства [Текст] : монографія / [В.Г. Федоренко, П.І. Безус, Т.Є. Воронкова та ін.] ; під ред. : В.Г. Федоренко – К.: ТОВ «ДКС центр», - 2014. – С. 338.

4. Безус П.І. Фактори впливу на формування та реалізацію інноваційної стратегії підприємства/ Безус П.І., Безус А.М. // Науковий вісник. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць науково-педагогічних працівників. Вип. 1, 2014. - К.: ВПЦ АМУ, 2014. – с. 61-69.
5. Білик В.В. Сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / В.В. Білик / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>.
6. Білик Т.О. Мале підприємництво: розвиток та прибутковість / Т.О. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. - 2014.- № 10.- С. 78-84.
7. Білорус О.Г. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу / О.Г. Білорус // Банківська справа. – 2014. – № 1. – С. 14-18.
8. Благодарная Н.А. Проблемы и особенности развития предпринимательства в Украине / Н.А. Благодарная // Финансы, учет, банки: Сборник научных трудов. – 2013. - Выпуск 9. – С. 31-46.
9. Бобиль В. Розвиток малого та середнього підприємства як складова соціально-економічної стабільності сучасної України / В. Бобиль // Україна: аспекти праці. - 2014.- № 3.- С. 35-39.
10. Варфоломеева В.О. Фінансування інноваційної діяльності як чинник розвитку малого підприємництва / В.О. Варфоломеева // Вісник Української академії банківської справи.- 2015.- № 2.- С. 113-118.
11. Вплив податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін / В.І. Ляшенко, А.А. Просуленко // Вісник економічної науки України. - 2015. - № 2 (20). - С. 93-111.
12. Гловацька В.В. Підприємництво та його соціально-економічна сутність / В.В. Гловацька // Економіка АПК.- 2015.- № 12.- С. 57-64.
13. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання / Л.Є. Сімків, С.А. Побігун // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 560-564.